

FOLKETÆLLINGERNE OG DERES BENYTTELSE.

Ved E. Marquard.

En af de lettest tilgængelige Kilder for Forskningen — væsentligt den personalhistoriske — er Folketællingslisterne, der nu, efter Afleveringen fra Statistisk Departement, opbevares i Rigsarkivet. I de første Aar efter Afleveringen blev Folketællingerne kun i ringe Grad benyttet af de Besøgende paa Læsesalen i Rigsarkivet, dels fordi Beskæftigelsen med Personalhistorie var langt ringere dengang end nu, dels vel ogsaa fordi kun meget faa kendte noget til deres Eksistens. Heri er der imidlertid sket en stor Forandring; der gaar næppe nogen Dag, uden at der fremtages betydelige Mængder Folketællingslister, og de kan sikkert uden Overdrivelse betegnes som noget af det stærkest benyttede Kildemateriale, der overhovedet haves. Publikum er imidlertid ikke altid orienteret over deres Benyttelse, og da der tilmed findes visse Lakuner i dem, kunde det være naturligt at give en Oversigt over Bestanden og dens Benyttelse.

Folketællingerne er statistiske Lister over hele Landets Befolkning med de til statistisk Benyttelse, nødvendige Oplysninger om alle enkelte Personer, Voksne saavel som Børn, om deres Alder, Stilling og Erhverv, Konfession o. s. v. Ganske naturligt er det derfor, at de forlangte Oplysninger tiltager og dermed Listernes Størrelse er tiltaget næsten for hver Folketælling. At Formaalet har været rent statistisk, — hvad det jo ogsaa er den Dag i Dag — fremgaar af den saare beklagelige Skæbne,

der har ramt Materialet fra den første Folketælling i 1769: alle Listerne er tilintetgjort, og tilbage er nu kun Tabellerne over Folketallet i Sjællands, Fyns, Aarhus og Ribe Stifter (se Vejledende Arkivregistraturer II, p. 245, jfr. Danske Kancelli 1699—1771, Diverse V), der jo nok kan have Interesse for Statistkere, men ikke for Personalhistorien eller den dermed beslægtede Forskning.

En anden Virkning af Folketællingernes Tilblivelsesaarsag er den, at der foruden de egentlige Lister er ført Tabeller, i hvilke Listernes statistiske Materiale er samlet. Disse Lister, der ligger ved Folketællingerne, har ogsaa væsentlig kun Interesse for Statistikerne, der vist forøvrigt har udnyttet det foreliggende Materiale. Disse skematiske Lister bliver ogsaa udførligere, jo længere man kommer ned i Tiden. Ved Folketællingen for 1840 er der saaledes 1) en Oversigt over Befolkningen efter Alder, Køn og ægteskabelig Stilling, og 2) en Specialliste over Antallet af Næringsdrivende, optalt efter Erhverv, eftersom de er Hovedpersoner, Medhjælpere, Tyende, Koner og Børn o. s. v. Senere indføres der en skematisk Oversigt paa hvert enkelt Skema.

Som allerede nævnt, eksisterer Folketællingen for 1769 ikke mere. Der findes dog enkelte Hjælpemidler, der til en vis Grad kan anvendes i Stedet for den, nemlig det københavnske Skattemandtal af 1762, en ganske fortrinlig Kilde til Oplysning om Byen Københavns Beboere, og Oeders Efterretninger om Ægteparrene, eller, som de korrekt hedder: »Efterretninger angaaende Ægteparrenes, Enkemændenes og Enkernes Antal i Kjøbenhavn, Sjælland, Møen og Bornholm, udarbejdede under Oeders Ledelse i Henhold til kgl. Resolution af 20. Februar 1771« (se Vejled. Arkivreg. II, p. 245). Hovedskavanken ved begge disse Kilder er deres begrænsede Omraade. Førstnævnte omfatter jo kun København, men om denne Bys Beboere giver den ganske vist ualmindelig gode Oplysninger. Sidstnævnte Kilde gaar ikke saa meget i Enkelthederne, men omfatter til Gengæld en større Del af Landet, hvortil dog er at bemærke, at enkelte Kvarterer af København er defekte. Tabellerne inde-

holder 1) Mandens Navn, 2) hans Stand og Næringsvej, 3) hans Alder, 4) hans ægteskabelige Stilling (om ugift, gift 1. eller 2. Gang, Enkemand eller fraskilt), 5) Hustruens Alder (men ikke hendes Navn), 6) hendes ægteskabelige Stilling.

Først nu kommer vi til selve Folketællingerne. Den første af de bevarede Folketællinger er afholdt den 1. Juli 1787. Den omfatter hele Landet, ogsaa den sønderjydske Del af Ribe Amt. Kun Listerne fra Christiansø under Bornholms Amt mangler.

Oplysningerne er givne under følgende Rubrikker:

- 1) Gadernes Navne samt Gaardenes og Husenes No. saa og Familiernes Antal,
- 2) Personernes fulde Navne udi enhver Familie,
- 3) Hvad enhver Person er udi Familien, samt om Børnene er ægte eller uægte, af første, andet eller hvilket Ægteskab,
- 4) Personernes Alder, det løbende Alders Aar iberegnet,
- 5) Ugift eller gift, og hvor ofte de have været i Ægteskab eller Enkestand,
- 6) Personernes Titel, Embede, Forretning, Haandværk eller Næringsvej,
- 7) Summa paa Folketallet osv.

Som det vil ses, gives der en Række gode Oplysninger, og véd man, hvor en bestemt Person har boet nævnte Aar, finder man baade hans Hustru og Børn, Tyende, deres Alder o. a. m. Desværre opgives der ikke Vedkommendes Fødselsaar og Dag, men Alderen, og hvor usikkert denne opgives af Folk i Almindelighed, er jo noksom bekendt. Værre er det, at Listerne ikke indeholder nogen Oplysning om Fødestedet. Naar det drejer sig om at finde en Persons Fødsel og hans Forældre — og det er et Spørgsmaal, der atter og atter stilles af Slægtsforskere — er Listerne kun sjældent til nogen Nytte. Med andre Ord: Ved Udarbejdelsen af en Stamtavle er Listerne fortrinlige, fordi de giver Oplysning om Efterkommerne, ved Udarbejdelsen af en Anetavle letter de ikke Arbejdet i nogen synderlig Grad. Selvfølgelig kan de ogsaa her være af Betydning, idet de kan give Navnet paa et eller flere Medlemmer af det foregaaende Slægtled, hvis disse f. Eks. har været bosat sammen

med deres Børn, enten som Aftægtsfolk eller paa anden Maade er i Huset hos dem; men det er dog kun Undtagelser.

Om Rækkefølgen og den indbyrdes Ordning af Pakkerne er kun at bemærke, at Rækken indledes af København, ordnet efter Kvarterer og indenfor Kvartererne efter Matrikulsnummer, Hofetaten danner sammen med Nyboder og Kastellet en Pakke for sig. Dernæst følger Købstæderne i alfabetisk Orden og endelig Amterne alfabetisk. Indenfor det enkelte Amt danner Herrederne og indenfor disse atter Sognene Læg for sig. Ved Rekvisitioner i Rigsarkivets Læsesal maa derfor altid opgives Sogn, Herred og Amt samt for Københavns Vedkommende Kvarteret.

Om Manglerne i Folketællingerne vil der blive talt nedenfor.

Folketællingen for 1801 har nøjagtigt samme Skema som den for 1787 og giver, ud over de nedenfor nævnte Mangler, ingen Grund til nærmere Omtale.

I Folketællingen for 1834 er Rubrikkerne 1 og 2, Gadernes Navne osv. og Personernes Navne uforandrede. Derimod er Rubrik 3, om Stillingen indenfor Familien faldet helt bort; disse Oplysninger maa søges i Rubrikken om den ægteskabelige Stilling og i Rubrikken om Titel og Næringsvej. Endelig er den 7. Rubrik med Optællingen forsvundet, og Sammentællingen foregaar nu nederst paa Siden.

I Folketællingen for 1840 er der indføjet en ny Rubrik, 2), for Antallet af Familjer i hver Gaard og hvert Hus, men ud over denne betydningsløse Ændring er der intet at bemærke.

Folketællingen for 1845 derimod bringer den første virkelig betydningsfulde Forøgelse, nemlig ny Rubrik 6: »Fødestedet, neml. Købstaden og paa Landet Sognets og Amtets Navn.« Hvad det betyder for Slægtsforskeren, kan enhver straks se. Da der nu (i Rubrik 4) findes opgivet Vedkommendes Alder og (i Rubrik 6) Vedkommendes Fødested, kan man herfra straks søge tilbage enten til en ældre Folketælling eller, hvad der er det naturligste, til vedkommende Sogns Kirkebog. Det er den første virkelige Mulighed, der gennem Folketællingerne bydes til at naa tilbage til ældre Slægtled, og der tilvejebringes gennem

denne nye Rubrik en udmærket Forbindelse mellem de to vigtige, personalhistoriske Kilder: Kirkebøgerne og Folketællingerne.

Ellers er der kun tilføjet en ny, 8. Rubrik, om Sindssyge.

Denne sidste Rubrik udvides noget i den følgende Folketælling for 1850, idet der i denne forlanges Oplysning ogsaa om Døvstumme, Døve og Blinde. Iøvrigt slutter Folketællingen for 1850 sig nøje til den foregaaende.

Folketællingen for 1855 bringer af Nyt kun en Rubrik, 8, for Trosbekendelsen og en Rubrik, 10: Anmærkninger, der saa godt som aldrig er benyttet.

Folketællingen for 1860 er indrettet ganske som den foregaaende.

Med Folketællingen for 1870 indføres der ganske ny Skemaer, saaledes at der anvendes et særligt Skema for hvert Hus. Skemaet indeholder paa Forsiden Oplysninger om Husets Nummer, Gadens Navn o. s. v. samt Ejerenes Navn. Skemaet har faaet ikke mindre end 13 Rubrikker: 1) Forhus, Side- eller Baghus o. s. v., 2) Familjernes Antal, 3) Personernes Løbenummer, 4) Samtlige Personers fulde Navn, 5) Køn, 6) Alder, 7) ægteskabelige Stilling, 8) Trosbekendelse, 9) Fødested, 10) Stilling i Familjen, 11) Titel, Embede, Forretning o. s. v., 12) Oplysninger om Blinde, Døve, Døvstumme og Sindssyge, 13) Anmærkninger.

Det samme Skema bibeholdes uforandret ved Folketællingen for 1880.

Efter denne almindelige Oversigt over de tilgængelige Folketællingslister — de senere er utilgængelige — skal der gives nogle Oplysninger om, hvad der mangler i Listerne. Manglerne maa siges at være usædvanlig faa; ved Arkivfonds af dette Omfang bortkommer før Afleveringen til Arkiverne altid noget. Her, hvor Bestanden for den aldeles overvejende Dels Vedkommende bestaar af løse Ark, er der tillige en anden Fare, nemlig den, at enkelte Læg eller Ark ved Uagtsomhed kan blive lagt ind i andre Pakker, som samtidig er fremme til Afbenyttelse, og dette er Grunden til, at Rigsarkivet har maattet træffe den Bestemmelse, at der til de Besøgende kun maa ud-

leveres enkelte Læg eller Dele af en Pakke eller højst en enkelt Pakke, men ikke mere end en enkelt Pakke ad Gangen. Ti forkommes et Læg paa denne Maade, er det i Virkeligheden ikke muligt igen at finde det, og kun ved en Tilfældighed vil det — maaske efter lange Tidens Forløb — atter komme for Dagens Lys.

Manglerne er som sagt ikke store, men kan dog virke ret generende.

Folketællingen for 1787 bliver vi hurtigt færdige med: den er saa godt som fuldstændig, idet kun Christiansø mangler.

I *Folketællingen for 1801* mangler af Købstæderne kun Fladstrand. Derimod er der nogle Mangler i Amterne: I Frederiksborg Amt mangler Farum, Slagslunde og Gandløse Sogne. I Holbæk Amt mangler Gjørlev Sogn i Løve Herred. I Københavns Amt mangler baade Sokkelund og Smørum Herreder, desværre altsaa det meget vigtige Frederiksberg, der jo ligger i førstnævnte. I Randers Amt mangler Fuglslev Sogn.

Folketællingen for 1834 har en meget alvorlig Defekt, idet alle de københavnske Kvarterer mangler paa nær St. Annæ Øster og St. Annæ Vester. Det hjælper kun lidt, at General-tabellerne for København findes bevaret blandt Købstæderne. Af Købstæderne mangler Sandvig (om Slangerup skål der blive talt særligt nedenfor).

I Amterne mangler i Frederiksborg Amt Thorup, Kregome, Vinderød og Melby Sogne.

Folketællingen for 1840 har en Række betydningsfulde Defekter. Af Købstæderne mangler Faaborg, Fladstrand, Fredrikssund, Grenaa, Hobro, Korsør, Mariager, Middelfart, Nykøbing Mors, Nysted, Præstø, Roskilde, Rudkøbing, Rødby, Sorø, Stubbekøbing, Svaneke og Varde, ialt 18 Byer! Dermed ophører heldigvis Manglerne for Købstædernes Vedkommende, idet de alle er bevarede i de følgende Folketællinger. Nogle, der tidligere synes at have manglet, nemlig Allinge (i 1845), Bogense og Æbeltoft (i 1850) og Hobro (i 1880) er senere fundne og anbragt paa deres Plads i Pakkerne.

For Amternes Vedkommende mangler i Hjørring Amt Læsø.

I Ringkøbing Amt mangler Husby og Søndernissum Sogne. I Svendborg Amt mangler Vester Hæsinge. I Thisted Amt savnes Morsø.

Af *Folketællingen for 1845* mangler i Frederiksborg Amt Gjørlose Sogn. I Maribo Amt mangler Øster Ulslev og Godsted Sogne, i Ringkøbing Amt mangler Husby, Søndernissum og Bøvling Sogne. Sidstnævnte Sogn synes tidligere at have været tilstede.

I *Folketællingen for 1850* mangler i Hjørring Amt atter Læsø, i Svendborg Amt mangler Kværndrup Sogn og i Vejle Amt Stouby og Hornum Sogne.

Af *Folketællingen for 1855* mangler vistnok intet.

Af *Folketællingen for 1860*, af hvilken Listerne for København er indbundne (ak, om det blot var Tilfældet med alle Folketællingslisterne!), mangler kun af Præstø Amt Bavelse Sogn.

Af *Folketællingen for 1870* mangler Ødis Sogn i Vejle Amt, og af *Folketællingen for 1880* Brønshøj Sogn i Københavns Amt.

En særlig Omtale er der Grund til at give *Handelspladserne*, der i de ældre Folketællingslister maa søges i vedkommende Herred og Amt, men i dem fra 1870 og 1880 findes udskilt i særlige Pækker.

Den største og vigtigste af dem er *Frederiksberg*, der sammen med hele Sokkelunds Herred, som ovenfor omtalt, mangler i Listerne for 1801, medens det i Tiden indtil 1860 incl. findes i Københavns Amt, Sokkelunds Herred. For 1870 og 1880 findes det i de særlige Pakker med Handelspladserne.

Frederiksværk søges paa samme Maade i Frederiksborg Amt, Strø Herred, Vinderød Sogn. Det mangler i 1834.

Løgstør, der maa søges i Løgsted Sogn, Slet Herred, Aalborg Amt, mangler i 1855.

Nørre Sundby, der var Handelsplads til 1. Januar 1900, da det blev Købstad, findes paa tilsvarende Maade i Sundby Sogn, Kjær Herred, Aalborghus Amt. Det korrekte Navn for denne Handelsplads er Sundby. Beboerne i Aalborg og Nørre Sundby kalder det den Dag i Dag altid Sundby; kun Tilrejsende bruger

Betegnelsen Nørre Sundby, der er en kunstig (maaske postal?) Betegnelse for at skelne det fra Øster Sundby, Syd for Fjorden, og andre Sundbyer (velvilligst meddelt af Hr. Retsfuldmægtig C. Petresch Christensen).

Silkeborg er vel nok den yngste af Handelspladserne. Først i 1844 blev der ved kongelig Resolution paa Forestilling af 29. Juni nedsat en Kommission om Oprettelse af denne Handelsplads. Den fremsatte 1845 2. Septbr. Forslag om Handelspladsens Oprettelse, der saa oprettedes i Henhold til kgl. Resolution af 15. December 1845 og 8. Januar 1846. Endnu i Folketællingen for 1850 findes her kun Silkeborg Hede og Papiersfabrik i Linaa Sogn, Gjern Herred, Skanderborg Amt, i 1855 findes Silkeborg Skoledistrikt i samme Sogn, og først 1860 optræder Silkeborg som selvstændig Handelsplads i Gjern Herred.

Slangerup endelig hævder sin Stilling som gammel Købstad i 1787 og 1801 og findes da blandt Købstæderne. Da det imidlertid i 1809 mistede sine Købstadsrettigheder, gaar det ganske naturligt over i Herreds- og Amtspakkerne og findes fra 1834 i Lyng-Frederiksborg Herred, Frederiksborg Amt, hvor det siden vedbliver at være. I 1845 mangler Slangerup helt.

Medens vi i det foregaaende ved Omtalen af det egentlige Danmark har haft let ved at overse Folketællingerne, fordi de alle falder paa samme Dag i samme Aar, er Forholdet et andet, naar vi nu kommer udenfor Danmark i snævrere Forstand, til Hertugdømmerne *Slesvig* og *Holsten*. Folketællingerne her er baade færre og falder heller ikke i Tid sammen med de omtalte.

En særlig Stilling indtager, som naturligt er, den *sønderjydske Del af Ribe Amt*, der indtil Freden 1864 altid findes under dette Amt.

Fra 1801 findes bevaret den danske Del af Haderslev Amt.

For *Slesvigs* Vedkommende er ellers den første bevarede *Folketælling fra 1803*. Fra denne Tælling er dog kun lidt bevaret her, nemlig Helgoland, Ærø (med Ærøskøbing og Marstal), det adelige Gods Perdoel og Bockhorn samt Schæfferiet Kuhlen, Tønder Amt, Lundtofte Herred. Af Haderslev Amt: Tyrstrup

Herred (med Christiansfeld), Gram og Hvidding Herred; endvidere Aabenraa By og Flensborg By. Grunden hertil er sikkert den, at disse Lister er blevne afgivet til Rentekammerets tyske Kontor, hvorfra de først i den allernyeste Tid er flyttet til Folketællingerne (Flensborg By først i 1908). Den overvejende Del af dette Materiale findes imidlertid i Statsarkivet i Slesvig (se F. J. West: »Oversigt over de i Rigsarkivet opbevarede Arkivalier vedrørende Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland« i »Fortid og Nutid«, III. Bd., S. 50 f.).

For de følgende Folketællinger er Reglen den, at Byerne først ligger i alfabetisk Rækkefølge, hvorefter kommer Landdistrikterne med Flækkerne.

Den næste *Folketælling* for Hertugdømmet Slesvig afholdtes først i 1835, da der findes Byerne Litr. A—T og Frederiksort, medens Christiansfeld mangler. Af Landdistrikterne mangler Haderslev, Gram og Hvidding Herreder.

Ved den følgende *Folketælling* i 1840 findes af Byerne kun Christiansfeld, Frederiksort og Tønder, medens Amterne og de adelige Godsdistrikter findes. Man maa ved Benyttelsen have sin Opmærksomhed henvendt paa, at Sogne under de adelige Godsdistrikter findes i de særlige Pakker for disse, noget man er tilbøjelig til at overse, fordi der ikke i Pakkerne for Danmark findes noget tilsvarende.

Fra *Folketællingen* for 1845 findes af Byer kun Christiansfeld og Frederiksort. Af Landdistrikterne mangler Haderslev Amt, der, som det hedder i en Bemærkning herom, »under 24. Juli 1852 er sendt til Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig« og siden har manglet.

I 1855 afholdtes den næste *Folketælling* i Hertugdømmet Slesvig. Af Byerne mangler her Haderslev og Frederikstad. For sidstnævnte findes kun Generaltabellerne, medens Optællingslisterne er udlaant til slesvigske Ministerium og mangler.

Af Landdistrikterne mangler Husum Amt, Landskabet Ejdersted (udlaant til slesvigske Ministerium), Aabenraa Amt, Calvs-lund Herred af Haderslev Amt, Løgumkloster Amt og Tønder Amt med Koogdistrikterne. Af Flækkerne mangler Kappeln,

hvis Optællingslister er gaaet til slesvigske Ministerium, medens Generaltabellerne findes.

I *Folketællingen for 1860*, den sidste før Krigen og altsaa den sidste, der findes i den danske Stats Eje, findes af Byerne kun Aabenraa, Garding, Husum, Sønderborg, Tønder, Tønning, Christiansfeld, Flensborg og Haderslev. Af Landdistrikterne mangler Femern.

Rigsarkivet er endvidere saa heldigt at have Folketællinger ogsaa for *Holsten*, nemlig for 1835, 1840, 1845 og 1855.

Af *Folketællingen for 1835* findes af Altona kun Generaltabellerne, og Pløn mangler. Af Landdistrikterne mangler Ahrensböck, Plön og Rethwisch. Flækkerne ligger, ligesom for Slesvigs Vedkommende, ved Landdistrikterne.

Af *Folketællingen for 1840* findes af Altona kun Generaltabellerne, medens Plön mangler helt.

Folketællingen for 1845 synes helt bevaret.

For *Folketællingen af 1855* er alle Byer bevarede. Af Landdistrikterne mangler Amterne Kiel, Segeberg, Steinburg og Landskabet Sydditmarsken. Af det adelige Godsdistrikt Itzehoe mangler alt undtagen Flækken Wandsbeck.

For Hertugdømmet *Lauenborgs* Vedkommende findes der fra 1845 og 1855 Byerne Lauenborg og Mölln, medens Ratzeburg kun findes for 1855.

Ogsaa for Danmarks Bilande findes en Række Folketællinger. For *Færøerne* findes der Folketællinger for 1801, 1834—35, 1850, 1855, 1860, 1870 og 1880, altsaa for de samme Aar som i Danmark. De suppleres ved Tabeller over Folketallet i 1769 (Resten af Folketællingen i 1769, se Vejl. Arkivreg. II, S. 245) og af Fortegnelsen af 1814 over Folkemængden (Ejendomme, Næringsgrene m. v.) i Færø (Vejl. Arkivreg. II, S. 245).

For *Grønland* haves Folketællinger fra 1834, 1840, 1845, 1850—55 og 1860. De medtager ogsaa alle de Indfødte og er saaledes af stor Betydning for Studiet af Grønlands Befolkning.

For *Vestindiens* Vedkommende haves Folketællinger fra 1841, 1850 (her mangler St. Thomæ Landdistrikt), 1855, 1857, 1860,

1870 og 1880. De suppleres af Tabellerne over Folkemængden paa St. Jan 1846 (se Vejl. Arkivreg. II, S. 246).

Endelig haves en Folketælling for Trankebar for 1834 og fra Frederiksnagor for 1841.

For *Islands* Vedkommende er ligeledes Tabellerne over Folketallet i Island 1769 bevarede (Vejl. Arkivreg. II, S. 245), jfr. *Isl.-Fær.-Grønlandske Sager* (Vejl. Arkivreg. II, S. 156 ff.), hvor der bl. a. (S. 158) findes et Mandtal af 1703 til den islandske Folketælling og hvor der forøvrigt ogsaa findes andre Akter, der kan give supplerende Oplysninger. En »*Islands Folketælling*« for 1785 findes opført (ibdm. S. 245) under Befolkningsstatistik, og endelig findes (smstds.) Tabeller over Vielser, Fødsler og Dødsfald Island vedkommende 1832—71, hvoraf dog Aargangene 1835, 1856 og 1861—64 mangler. Nogen egentlig Folketælling for Island findes ikke i Rigsarkivet.

Dermed er denne Gennemgang af vort Folketællingsmateriale tilendebragt. Jeg kan ikke undlade at fremhæve, som det allerede mange Gange tidligere er sket, hvor betydningsfuldt det vilde være, om disse vigtige Akter, der i deres nuværende Opbevaringsmaade ved den stærke Benyttelse ikke blot er udsat for at gaa til Grunde, men som ligefrem slides op ved den hyppige Brug, kunde reddes fra Undergangen ved at indbindes. Materialet er ganske vist saa stort, at der vilde kræves et betydeligt Beløb til Indbindingen, og man har formentlig af den Grund ikke hidtil dristet sig til at henvende sig til Lovgivningsmagten, men naar Staten Aar efter Aar kan ofre et betydeligt Beløb paa Indbinding af Dagblade, der ikke er nær saa stærkt benyttede og derfor ikke udsat for samme Fare, skulde man synes, at den nok kunde ofre et Beløb en Gang for alle for at redde dette betydningsfulde Kildemateriale fra en sikker Undergang, der ved Agtpaaagivenhed fra Arkivets Side nok kan forhales lidt, men ikke kan forhindres.

Iøvrigt er Folketællingerne, som ovenfor antydet, benyttede af Statistisk Departement, hvorom henvises til: M. Rubin: *Statistisk Bureaus Historie*, Kbhvn. 1899, S. 74 ff., og Axel Holck:

Dansk Statistisk Historie 1800—1850, Kbhvn. 1901, S. 136 ff. De nyere Folketællinger, fra 1890 og fremefter, omtales paa tilsvarende Maade i det lige udkomne Værk: Det statistiske Departement 1896—1920, Kbhvn. 1920, S. 33 ff.

LAUGSVÆSENET I DE DANSKE PROVINSBYER. INDSAMLINGS- OG STUDIEOBJEKTER.

Af Otto Smith.

Når undtages de få optegnelser om laugene, der har fået plads i bytopografier fra de sidste århundreder samt nogle få håndværkslaugs historie, hvoraf nogle har fået plads i et par af de historiske samfunds-årbøger, er provinsens laug et fuldstændig udyrket felt. Kun lærer Laurits Pedersen har skrevet rationelt om en enkelt provinsbys laug (Helsingørs) og har derved fremdraget en mængde nye og interessante træk. Men denne by kan ikke opstilles som norm for alle danske provinsbyer! Hvis de enkelte byers forskellige laug fremdrages, vil der vise sig ikke få afvigelser, og det er navnlig dette, jeg her ønsker at pointere.

I 1880'erne begyndte professor C. Nyrop sit arbejde med at klarlægge tidligere dages håndværksskik, samtidig med at han skrev en række københavnske laugs historie. Han fortsatte med disse arbejder lige til sin død og fik bl. a. gjort en del af de sammenlignende arbejder, der skulde vise laugenes indre liv i sammenhæng og i forhold til statsmagten og de udenlandske håndværksforhold.

Men den store specielle laughistorie for hele Danmark fik han aldrig udarbejdet, skønt han mere end nogen anden vilde have været selvskrevet dertil.

Jeg kunde tænke mig, at en af grundene hertil var den, at